

Lorupi klaasivabrik käivitus ametlikult 1934. aasta jaanuari esimesel nädalal.

„Sammal” vaasid on läbi aegade ühed hinnatumad Tarbeklaasi tooted. Praegu tuleb „Sambla” eest välja käia mitusada eurot.
FOTOD: RAUNO VOLMAR, EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUM

Tarbeklaasi ENSV-aegne toodang on muutunud hinnaliseks alles nüüd

PUNATEHASED

Peeter Raidla
MTU Fond Eesti Majanduslugu

Nõukaaja vaasid ja kausid on läinud niivõrd hinda, et neid on hakatud võltsima. Ent mitte kõik pole kuld, mis Tarbeklaasi nime kannab.

Kõigest mõni aasta tagasi puhkes tohutu ostuhoovi omal ajal Tarbeklaasis valminud vaaside, kannude, kausside, pokaalide, pitside, karahvinide ja muude klaasemete vastu, mis nüüd, koroonapandeemia ajal on kasvanud tõeliseks boomiks. Aprilli alguses pakuti osta.ee keskkonnas üle 2200 Tarbeklaasi toote, kuusuures kõige kallimate esemete müügihind

oli kerkinud koguni üle 800 euro. Juba on jõutud selleni, et turul pakutakse Tarbeklaasi toodangu pähe võltsinguid.

Kõrgaeg 1960. ja 1970. aastatel. Tarbeklaasi kõik tooted pole siiski sadu eurosid väärt. Seda enam et tehase omaaegne tootmismahd oli üsna aukartust äratav. Näiteks ainuüksi 1974. aastal valmistati 711 töötajaga Tarbeklaasi tehases 1,7 miljonit joogiklaasi, 119 200 karahvini ja kannu, 57 600 lillevaasi, 47 400 kaussi, 478 000 pressitud ja 13 500 muud lauanoõud, 700 600 lambiklaasi ning 29,5 miljonit tehniliste ja parfumeeriatoode pudelit. Ja see polnud sugugi harukordne aasta.

Tarbeklaasi nimi võeti kasutusele 1941. aasta kevadel, kui liideti kolm natsionaliseeritud käitist: Lorupi, Meleski ja Tartu klaasivabrik. Keskne roll jäi Lorupi klaasivabrikule kui kõige moodsamale ja eesrindlikumale. Saksa okupatsiooni ajal sai Lorupi tehase küll tagasi oma algse nime, ent pärast punaokupatsioonini naasmist 1944. aasta sügisel jätkati tootmist taas ametliku nime all Tehas Tarbeklaas. Meleski ja Tartu klaasivabrik jätkasid tegevust eraldiseisvana ning liideti hiljem Tartu ehitusmaterjalide tehasega.

2006. aasta lõpus andis ajaloomuuseum välja Anne Ruussaare raamatu „Võsaklaasist kristallini” ja Maarjamäe lossis avati samanimeline näitus. Ruussaar kirjutas, et pärast sõda toodeti ainult NSV Liidu muudest klaasitehastest toodud näidiste järgi. Ainus suurem iseseisev töö oli 1948. aasta detsembris Jossif Stalini 70. sünnipäevaks „ENSV töörahva kingitusena” valminud hiiglaslik kristallvaas, mille graveeringu tegi Eesti esimene kutseline klaasikunstnik Maks Roosma (1909–1971).

Muutused algasid Tarbeklaasi toodangus 1953. aastal, kui vabrikusse võeti tööle esimene põhikohaga klaasikunstnik, ERKI lõpetanud Helga Kõrge (1926–2012), kes töötas Tarbeklaasi peakunstnikuna 1981. aastani. Paljusi just tänu talle võeti aastail 1955–1970 Tarbeklaasi palgale veel mitu klaasikunstnikku, kelle hoole alla läks aja jooksul kogu vabriku tootekujund. Seejärel kasutati vaid üksikuid üliilidulisi näidiseid ning just valdavalt 1960. ja 1970. aastatel Tarbeklaasis käsitööna valminud klaasist tooted, mida koguvad nüüd jahivad, ongi kõige hinnalisemad. Võib arvata, et klaasikunstnike

mõttelendu soodustas ka pärast Stalini isikukultuse paljastamist alanud nn sulaaeg. See ei kestnud küll kaua.

1982. aastal osteti Saksamaalt vabrikusse automaatiinid ja sealt alates tuli Tarbeklaasist taas peamiselt masstoodang, mille hinnad algavad osta.ee-s kümnest eurosendist. Ehk siis kõik pole sugugi kuld, mis Tarbeklaasi nime kannab.

Tõsi, kogumist väärt vaase, kanne, karahvine, kausse ja taldrikuid leiab ka Tarbeklaasi algusajast. Üks võimalus nendega tutvuda oli näiteks 2013. aasta kevadel, kui korraldati näitus „Hallide aegade kirgas sära: Tarbeklaas 1940–1960”. Kel seal käimata jäi, võib minna Järvakandi klaasimuuseumi, kus on väljas ka Tarbeklaasi tooted. Mais 2020 avati seal näitus „Tarbeklaasi klaastooted Järvakandi klaasimuuseumi kogust aastast 1940–1993”.

Eelmisel aastal ilmus Anne Ruussaare raamat „Klaasimeistrid. Eesti klaasitööstuse ajalugu ja toodang”, kus on juttu ka Tarbeklaasis valminud salatoodangust: „Tehnoloogilised muutused, kunstnike järjest vähesem kaasamine tootmistüklisse ja loomingulise ühtsuse kadumine ei väljendunud ainult toodangus. [...] Ametlike kohustuste vähenemist kompenseeriti tihti mitteametlike eratellimustega, mis enamasti valmisid tootmises üle jäänud klaasijäädikdest väljaspool tööaega. Tervikliku tootekujunduse puudumine soosis olukorda, kus kunstnike väljatöötatud vormidega sarnanevaid esemeid tegid õhtutundidel ka klaasitöölised. Illegaalne toodang müüdi salaja kokkustajatele ja teenitud kasum jäi valmistajale. Selliseid kummalise värvitooni ja kujuga esemeid hakati nimetama õolasteks.”

Kõik algas juba 1934. aastal. Nagu paljudele ENSV suuettevõtetele kombeks ulatub ka Tarbeklaasi tegelik ajalugu kahe suure sõja vahelise Eesti vabariigi aega. Täpsemalt 1932. aastasse, kui siis veel Võrtsjärve lähedal Meleski klaasivabrikut juhtinud Johannes Lorup (1901–1943) rentis Tallinnas Kopli poolsaarel (praeguses Marati tänavas) omaaegse Bekkeri laevatehase mehaanikatsehhi kaks kivist tööstushoonet.

Lorup kasutas kogu oma energiat ja kogutud kapitali selleks, et kohandada renditud hooned klaasivabriku vajadustele sobivaks. ▶

Katuse toimimiseks peab vesi katuseelt minema pääsema

Lamekatuste ehituse ja hooldusega tegeleva OÜ Evari Ehitus juht Rein Kala ütleb, et katuse hooldusele tuleks hakata mõtlema juba projekteerimise faasis. Kindlasti vajab katus igal aastal ka hooajalist tähelepanu.

Majaomanike probleemid katusel on tingitud paljuski katuste mittejärjepidevast ülevaatest, kaootilisest puhastamisest ja tagasihoidlikust hooldamisest. Juba katuste projekteerimisel tuleks lahendada katuse olulised ehituslikud sõlmed selliselt, et katuste hooldamine ja korrahoid oleks võimalikult lihtne.

Soodsaim lahendus ei pruugi olla töökindlaim

Katusespetsid on kokku puutunud vihmavee äravoolusüsteemide lahendustega, kus vihmavesi juhitakse katuseelt ära läbi parapeti.

Tellijal jaoks võib selline lahendus tunduda esmapilgul soodsana, kuid praktikas annab selliselt lahendatud vee äravool palju täiendavat tööd nii tellijale endale kui ka katust hooldavatele meistritele, keda tellija tulevikus appi kutsub – seega ei saa perspektiivis rääkida raha kokkuhoiust. Pikemas vaates osutub algselt soodsana tundunud lahendus hoopis kulukamaks lahenduseks.

Läbi katuse parapeti vee äravoolu ehitamine nõuab väga läbimõeldud projektilahendust, väga korralikku ja professionaalset teostust ning hoolsat tellijat, kes suudab ja kellel jätkub aega järjepidevalt vee äravoolusüsteemi kontrollida, hooldada ja vajadusel remontida.

Sellisel lahendatud vee äravool katuseelt nõuab kõrgendatud tähelepanu nii katuse ehitamisel kui ka pidevat ja kõrgendatud hoolt igapäevases elus.

Suvised probleemid on seotud ummistustega

Suvel peab hoolikalt jälgima, et vihmavee äravool ei ummistuks mehaaniliste setetega, milleks sagedamini on puude lehed, okkad ning muud katusele kogunenud mittevajalikud asjad. Äravooluava kaitsmiseks tuleb sellele paigaldada prahiõel.

Vihmaveetoru ülemisse otsa ehk veesüliti väljavooluava alla peab paigaldama vihmaveetorst pisavalt laiema/suurema vihmaveelehtri, et katuseelt läbi parapeti mööda veesüliti tulev vesi jõuaks lihtsalt vihmaveetorusse ning ei läheks vihmaveetorst mööda ega märgaks ja rikuks hoone seina.

Peab arvestama, et katuseelt tulev veekogus on erinevatel päevadel erinev, mistõttu voolava vee trajektor ei ole ühesugune, vaid muutub.

Foto: OÜ Evari Ehitus.

OÜ Evari Ehitus on 1991. aastal loodud ettevõtte, millest on tänaseks kasvanud Lõuna-Eesti juhtiv lamekatuste ehitaja. Ettevõtte peamine tegevusala on uute lamekatuste ehitamine, soojustamine ning olemasolevate lamekatuste parandamine, remontimine, renoveerimine, rekonstrueerimine. Samuti tehakse lamekatustele ülevaastust, hooldust ja hüdroisolatsioonitöid.

Lamekatuste ehitamine nõuab erialaseid teadmisi ja pikaajalisi kogemusi.

Oma ala professionaalide abi kasutades hoiate kokku aega, vahendeid ja saate katusele kindla garantii!

Vee äravoolu ehitamisel ei tohi katuseelt läbi parapeti tulevat veesüliti ühendada järgalt ühes tükis ehk ilma vaheta vett ära viiva vihmaveetoriga, vaid veesüliti ja vihmaveetoru vahele peab jääma võimalus, et ummistuste korral oleks võimalik veesüliti ja vihmaveetoru puhastada.

Selline lahendus väldib ka vihmaveetorude ummistuste korral katusele vee kogunemist, sest vesi saab hädaolukorras ikkagi katuseelt ära voolata, kuigi tekib ebamugavus ehk on oht seinte märgumiseks.

Selline olukord on ikkagi parem, kui katusel olev vesi hakkaks ohjeldamatult tõusma ehk tulvuma ja mingil hetkel võiks hakata vesi ajama üle katusekatte ülemise ääre ja tulvav vesi uputaks kogu maja veega üle.

Jälgides veesüliti toimimist ehk seda, et veesüliti ees aga sees ei oleks takistusi, saame vältida halvimat ehk tulvaveest tingitud maja-konstruktioonide märgumist.

Vee äravoolusüsteem peab olema elektrikuttega

Keerulisem olukord on aga talvel ning sügis- ja kevadtalvel ehk ajal, kui väljas on nulllähedane temperatuur ning päeval sulatab ja öösel külmatab.

Sellises olukorras on katuseelt vett ära viivates kohtades kerge tekkima jää ehk veesülitiid ja vihmaveetorud jäätuvad. Sageli ummistab jää kogu vee äravoolusüsteemi – nii veesüliti kui vihmaveetoru.

Selline olukord on väga ohtlik, sest katusele võib tekkida väga palju mittesoovitud vett,

jääd, lumesegu, mis võib kogu maja kahjustada. Jää mõjub halvasti kogu vee äravoolusüsteemile, sest sulamisel see paisub ja mingil hetkel võib vee äravoolusüsteem lihtsalt lõhki minna.

Sellisel ehitatud katusest vee äravoolulahenduse korral on väga oluline, et vee äravoolusüsteem oleks pidevalt lahti/korras. Kindlasti peab vee äravoolusüsteem olema elektrilise küttega ja küttesüsteemi/-kaabelite võimsus peab olema piisav, et tagada vee äravoolusüsteemis jäätumiskaitse.

Tavaliselt on elektrikütelahendused isereguleeruvad ehk lülituvad ise vajadusel sisse ja välja.

Väga tihti aga lülitavad tellijad kokkuhoiu eesmärgil elektrikütelahendused suveks

välja ja unustavad need sügisel sisse lülitada. Probleem avastatakse aga liiga hilja, kui veeäravoolud on juba ära jäätunud. Juhtub ka, et elektrikütelahendus on lihtsalt rikkis või sootuks läbi põlenud, küttesüsteem ei toimi. Vahel ehitatakse vee äravoolu küttesüsteem küll valmis, aga unustatakse elektrivõrguga ühendada.

On juhtunud, et tellija isegi ei tea, et elektriküttesüsteem olemas on, rääkimata konkreetsetest üksikasjadest. Vahel unustatakse vee äravoolusüsteemile elektriküttesüsteem hoopis panemata.

Kevadise hoolduse aeg on käes

Lamekatus tuleks üle vaadata vähemalt kaks korda aastas – kevadel pärast külma aja lõppu ning sügisel enne uute külmade tulekut.

Välja tuleks selgitada võimalikud katuse mehaanilised vigastused (torkeaugud, keevisõmluste ja materjalide rebendid, katuse või hoone vajumisest tekkinud vigastused). Leitud vigastused tuleb kohe parandada.

Kontrollida ja vajadusel hooldada tuleb ka kõik katusel olevad käigurajad, katuseaknad, katuseuugid, turvapollarid, läbiviigud, parapetid, räästad, varikatused ja muud katuse seotud elemendid.

Kevadise ülevaastuse aeg on seega just nüüd ning arukas katuseomanik kaasab otsuste tegemisse ka kompetentse spetsialisti.